

DOI 10.31651/2524-2660-2019-1-216-220
ORCID 0000-0002-0687-3801

БЕБКО Світлана Вікторівна,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри ділової іноземної мови та міжнародної
комунікації,
Національний університет харчових технологій
e-mail: hala-sveta@ukr.net

УДК 338.246

ЗНАЧЕННЯ КАФЕДРИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано поняття якості вищої освіти та роль професорсько-викладацького складу у навчально-науковому процесі. Охарактеризовані ключові тенденції, які впливають на діяльність кафедр вищих навчальних закладів та підвищують їх значення у забезпеченні якості вищої освіти. Узагальнені теоретичні основи функціонування кафедри в системі вищої освіти України. Сформульовані висновки: інноваційні зміни, які відбуваються у сфері вищої освіти, потребують вирішення важливих питань забезпечення високої якості вищої освіти; ефективність якості вищої освіти значною мірою залежить від професорсько-викладацького складу кафедр; за роки незалежності України у роботі професорсько-викладацького складу кафедри відбулися як негативні, так і позитивні явища; важливо вдосконалити систему оплати праці викладачів вищих навчальних закладів, їх соціальне забезпечення, покращення умов їх професійної діяльності згідно європейських стандартів; ефективність використання сучасних інформаційних технологій потребує значної фінансової підтримки з боку держави, сучасного матеріально-технічного забезпечення.

Ключові слова: *кафедра; система вищої освіти; якість; вищі навчальні заклади; ключові тенденції.*

Постановка проблеми. Сьогодні система вищої освіти України перебуває під впливом глобальних тенденцій. В умовах конкуренції на світовому ринку освітніх послуг постають нові вимоги до якості вищої освіти. Забезпечення якості вищої освіти завжди було важливою проблемою,

але в даний час це особливо актуально для інтеграції вітчизняної вищої школи до європейського освітнього простору.

Особливе значення для ефективності діяльності вищих навчальних закладів (ВНЗ) мають науково-педагогічні колективи кафедр. Загальновідомо, що підготовка висококваліфікованих фахівців визначається якістю роботи науково-педагогічного складу. В сучасних умовах вимоги до роботи кафедри ускладнилися, поставлено нові виклики та завдання. Підвищується роль науково-педагогічного складу у пошуку форм та методів підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

З актуальних питань значення кафедри у забезпеченні якості вищої освіти оприлюднено низку наукових праць. Плідно працюють над цією проблематикою провідні вчені – І. Грищенко, І. Каленюк, О. Куклін, Д. Кучеренко, І. Мельникова, А. Марчук та ін.

Мета статті. Метою дослідження є узагальнення теоретичних основ функціонування кафедр в системі вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В контексті дослідження важливим методологічним питанням є визначення якості функціонування системи вищої освіти.

Якщо розуміти вищу освіту як суспільне благо, то якість освіти як соціального інституту є одним із ключових показників результативності вищої освіти. З точки зору індивіда, якість освіти – це сукупний результат здобутих знань, вмінь та навичок, що підвищують вартість робочої сили на ринку праці, за справедливу (прийнятну) ціну.

У науковій літературі та офіційних джерелах представлено кілька методичних підходів до розуміння якості освіти. У Всесвітній декларації “Про вищу освіту для XXI століття: підходи та практичні заходи” зазначено, що якість освіти – це сукупність таких її елементів, як системність, багатофакторність прояву, різноплановість практичного результату тощо [1]. Виділяється такий критерій оцінки якості вищої освіти, як здатність

випускника вищого навчального закладу задовольнити свої матеріальні та духовні потреби, а також потреби суспільства.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту», система забезпечення закладом якості освітньої діяльності оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [2].

В Енциклопедії освіти України зазначається, що “якість вищої освіти” слід розглядати через призму двох понять “якість навчання” та “якість підготовки”. Якість навчання включає в себе стан матеріальної та лабораторної бази, кількість науково-методичної літератури, кваліфікацію викладачів, якість навчальної бази, результативність студентських практик та інше. Якість підготовки включає в себе здатність випускника засвоїти матеріал в повному обсязі, позитивна мотивація до навчання, відповідальність студента за рівень отриманих знань та досвіду, зацікавленість в працевлаштуванні за фахом тощо [3, с.1016].

Для якості вищої освіти притаманна ще одна властивість – це так звана «непостійність якості». Це пов’язано із високою часткою суб’єктивності як у виробництві освітньої послуги (педагогічна діяльність викладача), так і у сприйнятті цієї послуги споживачами (пізнавальна діяльність студента). Якість вищої освіти залежить від низки факторів - очевидних (кваліфікація викладача, наявність навчального обладнання, умови доступу до бібліотечних фондів тощо), так і неочевидних (манера поведінки викладача, розміщення аудиторії, погодні умови, чутки тощо). При цьому вважається, що найбільш впливовим фактором високої якості освіти є вмотивованість самого студента (бажання вчитися та здобувати знання).

Отже, кваліфікація викладачів кафедр є важливою складовою якості вищої освіти. Енциклопедія освіти України дає таке визначення поняття «кафедра»: «В українських ВНЗ III і IV рівнів акредитації кафедра - базовий структурний підрозділ ВНЗ (його філій, інститутів, факультетів), що провадить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох

споріднених спеціальностей, спеціалізації чи навчальних дисциплін і здійснює наукову, науково-дослідну та науково-технічну діяльність за певним напрямом».[4, с.380]. Головне завдання професорсько-викладацького складу кафедри полягає у проведенні навчально-виховної, методичної, наукової, науково-дослідної та науково-технічної діяльності за певним напрямом.

До основних функціональних обов'язків викладача належать [3, с.84]:

- підготовка навчальних курсів та їх методологічного забезпечення;
- читання лекцій;
- проведення практичних, семінарських та інших занять;
- індивідуальна робота зі студентами і підвищення науково-педагогічної кваліфікації;
- підготовка навчально-методичної літератури.

Варто зазначити, що праця викладача вищого навчального закладу належить до творчого та інтелектуального виду діяльності. Її особливостями є складність та багатогранність.

Сучасні інноваційні процеси, жорстка конкуренція у сфері освітніх послуг вимагають певних змін у викладацькій діяльності. Згідно з Законом України «Про вищу освіту» нові всевітні програми передбачають зменшення обсягу одного кредиту ЄКТС до 30 годин. У зв'язку зі скороченням лекцій та аудиторних занять змінюються функції науково-педагогічного персоналу. Сучасний викладач має виконувати більше науково-методичної роботи, активно освоїти функції тьютора, експерта та координатора.

Професорсько-викладацький склад мусить володіти не лише професіоналізмом, але й високою мобільністю, гнучкістю адаптуватися до нових змін. Щоб відповідати вимогам сьогодення, викладач має вести активну наукову роботу, володіти мовою міжнародної комунікації —

англійською, а також вміти працювати з освітніми інформаційними технологіями.

В 2018 році в навчально-виховній роботі кафедр ВНЗ України відбулися значні зміни. Змінено то оновлено законодавчу базу функціонування вищої освіти, зокрема роботи кафедр ВНЗ. Документами, що регулюють діяльність науково-педагогічного складу ВНЗ, є Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», «Положення про сертифікацію педагогічних працівників» тощо. Згідно з цими документами, перед учасниками освітнього процесу (в тому числі викладачів) постають стратегічні завдання – перехід до ступеневої системи підготовки фахівців з метою підвищення освітнього та культурного рівня суспільства, піднесення вищої освіти в Україні на рівень досягнень найбільш розвинених країн світу шляхом здійснення ряду міжнародних проектів та інвестицій [4, 2, 5].

Оновлені закони передбачають значне розширення академічної організаційної та кадрової автономії вищого навчального закладу. Це надає більше можливостей для демократизації учасників освітнього процесу, в тому числі професорсько-викладацького складу кафедр.

Сьогодні в Україні спостерігається деякі негативні явища функціонування професорсько-викладацького складу. Через складні економічні умови в країні однією з проблем є низька оплати праці викладачів. У зв'язку з цим, виникло таке масове явище як робота за сумісництвом. Внаслідок цього відбувається зниження творчого потенціалу викладачів, перенапруження інтелектуальних та фізичних сил. Також окремі представники професорсько-викладацького складу вдаються до додаткових заробітків, що підривають авторитет кафедри та вищої освіти в цілому (написання дипломних та курсових робіт на замовлення тощо).

У зв'язку з низькою оплатою викладацької роботи до навчального процесу залучаються не досить висококваліфіковані педагоги, які потребують значної теоретичної та методичної допомоги. Викладацька

робота втрачає високий статус у суспільстві [6, с.225]. Фінансові труднощі вищих навчальних закладів спричинили погіршення навчально-методичного забезпечення якості освітнього процесу та матеріально-технічної бази.

В той же час у роботі науково-педагогічного складу кафедр відбулися позитивні зрушення. За роки незалежності кафедри вищих навчальних закладів отримали більшу самостійність у формуванні навчальних програм, методів та форм викладання. Завдяки глобальній мережі Інтернет у науково-педагогічних працівників підвищився рівень доступу до світових інформаційних ресурсів, збільшилися можливості ознайомлення з організацією навчання у провідних університетах світу.

Після введення в Україні наукового ступеня «доктора філософії» для науково-педагогічних працівників з'явилося більше мобільності у європейському освітньому та науковому просторі. Також можна відзначити підвищення рівня внутрішньої мобільності національній системі освіти.

Позитивні зміни спричинила кредитно-модульна система, запроваджена згідно основних принципів Болонської декларації. Кредитно-модульна система сприяє переходу від колективних форм і методів роботи зі студентами до індивідуальних [7, с. 418—419].

На думку українських науковців І. Каленюк та О. Кукліна, сучасній системі вищої освіти притаманні інноваційні процеси, які зокрема впливають на роботу кафедр вищих навчальних закладів. До них відносяться [8, с. 256]:

- демократичні зміни діяльності вищих навчальних закладів і науково-педагогічних колективів, які формують сучасне освітнє середовище на засадах освітніх альтернатив, суб'єктної взаємодії, гуманізації студентського життя, підвищеного попиту на рівень вищої освіти;

- децентралізацію вищої освіти, що активізує розвиток регіональних систем, забезпечує їм право самостійного визначення шляхів організації навчання та виховання студентів;

- необхідність оновлення системи професійної підготовки викладачів з урахуванням інноваційних перетворень і на основі запровадження альтернативних форм підготовки;

- необхідність проведення соціально-педагогічних ініціатив у відповідність до науково обґрунтованої системи управління інноваційними процесами;

- потребу збереження вітчизняних освітніх традицій вищої школи і пошуків механізмів їх трансформації новому соціально-технологічному середовищу;

- проведення освіти у відповідність до інформаційно-технологічних змін, зокрема впровадження дистанційних форм, віртуальних моделей навчання тощо;

- врахування нових навчальних технологій, що сформувалися в інших галузях науково-практичного знання — психології, соціології, лінгвістиці та інших;

- упровадження моніторингу як засобу діагностичного вивчення ефективності функціонування і розвитку вищого навчального закладу, науково-педагогічних процесів, навчальних досягнень і результатів розвитку студентів, професорсько-викладацького складу кафедр тощо.

До інших сучасних тенденцій, які суттєво впливають на діяльність науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів належать [9, 10]:

- реструктуризація української вітчизняної школи, зміна статусу та форм власності ВНЗ;

- перехід від знанневої парадигми до компетентісної, що передбачає впровадження інноваційних технологій навчання та методик;

- перехід до нової освітньої парадигми, що передбачає нові компетенції в професійній діяльності майбутніх фахівців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, можна дійти до висновку, що європейська спрямованість вищої освіти України зумовила необхідність певних змін у роботі кафедр ВНЗ. На основі узагальнення результатів дослідження можна зробити наступні висновки:

- інноваційні зміни, які відбуваються у сфері вищої освіти, потребують вирішення важливих питань забезпечення високої якості вищої освіти;
- ефективність якості вищої освіти значною мірою залежить від професорсько-викладацького складу кафедр;
- за роки незалежності України у роботі професорсько-викладацького складу кафедри відбулися як негативні, так і позитивні явища;
- важливо вдосконалити систему оплати праці викладачів вищих навчальних закладів, їх соціальне забезпечення, покращення умов їх професійної діяльності згідно європейських стандартів;
- ефективність використання сучасних інформаційних технологій потребує значної фінансової підтримки з боку держави, сучасного матеріально-технічного забезпечення тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація Всесвітньої конференції “Вища освіта у XXI столітті: підходи і практичні заходи” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rc.edu.ru>.
2. Закон України про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Енциклопедія освіти [енциклопедичне видання] / Національна академія педагогічних наук України; відповід. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Закон України про освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

5. Положення про сертифікацію педагогічних працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-п#n16>

6. Економічні умови забезпечення якості освітніх послуг у системі вищої освіти [колективна монографія] / І. М. Грищенко, С. В. Захарін, Д. Г. Кучеренко та ін. / за ред. чл.-кор. НАПН України І. М. Грищенка. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 364 с.

7. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні [колективна монографія] / І. М. Грищенко, С. В. Захарін, Д. Г. Кучеренко та ін. / за ред. чл.-кор. НАПН України І. М. Грищенка. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – 478 с.

8. Каленюк І. С., Куклін О. В. Розвиток вищої освіти та економіка знань: монографія / І. С. Каленюк, О. В. Куклін. – К.: Знання, 2012. – 343 с.

9. Марчук А. Глобалізація та її вплив на розвиток вищої освіти / А.Марчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2011_1/Marchuk.htm.

10. Стрига Е.В. Ролі викладача вищого навчального закладу / Е. В. Стрига // Наука і освіта. - 2013. - № 5. - С. 48-50.

References

1. Declaration of the World Conference "Higher Education in the 21st Century: Approaches and Practical Measures". – Available at: <http://rc.edu.ru>
2. The Law of Ukraine on Higher Education. – Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Education Encyclopedia . National Academy of Pedagogical Sciences; chief ed. V.G. Kremen. Kyiv: Jurinkom Inter, 2008. - 1040 p.
4. The Law of Ukraine on Education. – Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

5. Regulations on the Certification of Pedagogical Staff. – Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-p#n16>
6. Economic Conditions of Providing Quality of Economic Services in the System of Higher Education: [collective monography] I.M. Gryshchenko, S.V. Zaharin ta in. – Edited by I. M. Gryshchenko. Kyiv: Pedagogichna dumka. 2012. - 364 p.
7. Economic Aspects of Higher Education Development Problems: [collective monography] I.M. Gryshchenko, S.V. Zaharin ta in. – Edited by I. M. Gryshchenko. Khmelnytskyi: Khmelnytskyi National University. 2010. - 478 p.
8. Kalenjuk I., Kuklin O. Development of Higher Education and Economics of Knowledge./ I. Kalenjuk, O. Kuklin. – Kyiv: Znannia, Publ.2012. – 343 p.
9. Marchuk A. Globalisation and its Influence on the Development of Higher Education./ A. Marchuk. - Available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2011_1/Marchuk.htm.
10. Stryha E.V. The Role of Teachers of Higher Education Institutions/ E.V. Stryha// Science and Education. – 2013. № 5. - P. 48-50.

BEBKO Svitlana,

Candidate of economic sciences,

Department of Business Foreign Language and International Communication,

National University of Food Technologies

e-mail: hala-sveta@ukr.net

MEANING OF A DEPARTMENT IN ASSURANCE OF QUALITY OF HIGHER EDUCATION

***Abstract.** Introduction. Today the system of higher education in Ukraine is under the influence of global trends. Under the conditions of competition in the world market of education services, new requirements for the quality of higher*

education arise. Providing the quality of higher education has always been an important issue, but currently it is especially important for the integration of the national higher education into the European education space.

A special role for the performance of higher education institutions (HEIs) is played by the scientific and pedagogical staff of the departments. It is well known that the training of highly skilled specialists is determined by the quality of the work of the scientific and pedagogical staff. Under modern conditions the requirements for the work of the department became complicated, new challenges and tasks were set. The meaning of the scientific and pedagogical staff in the search for forms and methods for improving the efficiency of the education process is increasing.

A number of scientific works have been published on topical problems of the meaning of the department in providing the quality of higher education. Ukrainian leading scientists - I. Gryshchenko, I. Kalenjuk, O. Kuklin, D. Kucherenko, I. Melnikova, A. Marchuk and others – study this problem.

***The purpose** is to generalize the theoretical foundations of functioning of departments in the system of higher education of Ukraine.*

***Results.** Innovation processes that influence the work of the departments of higher education institutions include:*

- democratic changes in the activities of higher education institutions and scientific and pedagogical teams that form the modern education environment on the basis of education alternatives, subject interaction, humanization of student life, increased demand for higher education;*
- decentralization of higher education that activates the development of regional systems, provides them with the right to independently determine the ways of organizing education and upbringing of students;*
- the need to update the system of teacher training, taking into account innovative transformations and the introduction of alternative forms of training;*

- *the need to preserve the domestic educational traditions of higher education and to search for mechanisms of their transformation into a new socio-technological environment;*
- *education in accordance with information and technological changes, in particular the introduction of remote forms of training etc.;*
- *taking into account new education technologies, which have been formed in other branches of scientific and practical knowledge;*
- *implementation of monitoring as a means of diagnostic study of the efficiency of the functioning and development of higher education institutions, scientific and pedagogical processes, professorial and teaching staff of departments, etc.*

The contemporary trends that have a significant effect on the activities of scientific and pedagogical workers of higher educational institutions are:

- *restructuring of the Ukrainian national school, change of status and forms of ownership of higher education institutions;*
- *the introduction of innovative teaching technologies and techniques;*
- *the transition to a new educational paradigm, which involves new competencies in the professional activities of future professionals.*

Conclusion. *The European direction of higher education in Ukraine has caused certain changes in work of the departments of higher education institutions. There has been made the following conclusions:*

- *innovative changes that take place in the field of higher education, require the solution of important issues of high quality of higher education;*
- *the quality of higher education depends to a large extent on the teaching staff of the departments;*
- *during the years of Ukraine's independence both negative and positive phenomena took place in the work of the teaching staff of the departments;*
- *it is important to improve the system of remuneration of teachers of higher education institutions, their social security, improvement of conditions for their professional activity in accordance with European standards;*

- *the efficiency of using modern information technologies requires significant financial support from the state, modern logistics.*

Keywords: *department; higher education system; quality; higher education institutions; key trends.*